

Asia: VM/1143/03.01.00/2018

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle Digi- ja väestötietovirastoa koskevaksi lainsäädännöksi sekä laeiksi eräiden rekisterihallintoa koskevien lakien muuttamisesta

Yleiset kommentit

Yleiset kommentit luonnoksesta

Lausuttavana on luonnos hallituksen esityksestä, joka sisältää ehdotuksen uudeksi laiksi Digi- ja väestötietovirastosta. Viraston on tarkoitus aloittaa toimintansa vuoden 2020 alusta. Digi- ja väestötietovirasto olisi valtiovarainministeriön hallinnonalalla toimiva valtion keskushallinnon valtakunnallinen viranomainen, jonka toiminta-ajatuksena olisi edistää yhteiskunnan digitalisaatiota, turvata tietojen saatavuutta ja tarjota palveluja asiakkaiden elämäntapahtumiin.

Esitykseen sisältyy saamen kielilain 2 §:ää koskeva muutosehdotus, jolla Digi- ja väestötietovirasto lisätään niihin viranomaisiin, joihin saamen kielilakia sovelletaan. Saamelaiskäräjät pitää tätä kannattavana esityksenä. Saamen kielilaissa (1086/2003) säädetään saamelaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa sekä julkisen vallan velvollisuuksista toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia. Lain tarkoituksena on osaltaan turvata perustuslain 17 §:ssä säädetty saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

Saamelaiskäräjät huomauttaa, että ennen muutosehdotuksen astumista voimaan on syytä selvittää tarkemmin, miten tämä vaikuttaa suhteessa lain veloittavuuteen siinä, toimiiko viranomainen saamelaisten kotiseutualueella vai saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Koska uusi Digi- ja väestö-keskus on valtakunnallinen toimisto, voi tämä muutos tuoda positiivisen parannuksen saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaisten palveluiden saantiin.

Organisaatiouudistus

Kommentit virastojen organisointia koskevista ratkaisuista yleisesti

Esityksessä ehdotetaan valtionhallinnon toiminnallista organisaatiomuutosta, jossa Väestörekisterikeskuksen, maistraattien ja Itä-Suomen aluehallintovirastossa toimivan maistraattien ohjaus- ja kehittämysyksikön tehtävät yhdistettäisiin uudeksi kokonaisuudeksi. Esityksen mukaan Digi- ja väestötietoviraston toimipisteverkostoon ei ole suunniteltu muutoksia virastojen ja toimintojen yhdistyessä. Tämän perusteella on syytä olettaa että, Lapin maistraatti säilyttäisi Kittilän toimipisteen ja sen saamenkielisen työtekijän. Saamelaiskäräjät kannattaa tämän toiminnan jatkuvuutta. Lisäksi saamen kielilain 27 §:ää ehdotetaan muutettavaksi siten, että Digi- ja väestötietovirastossa voi saamelaisten kotiseutualueella olla saamen kielen avustaja. Tämä on kannatettava esitys ja saamelaiskäräjät kannustaa uutta Digi- ja väestövirastoa palkkaamaan saamenkielistä henkilökuntaa erityisesti neuvonta- ja asiakaspalveluun, koska saamen kielilain mukaan on asian käsitteleminen viranomaisessa pyrittävä antamaan saamen kielen taitoisen henkilön hoidettavaksi.

Kuten hallituksen esityksestä tulee ilmi, uudistuksella on myönteisiä vaikutuksia asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Saamelaiskäräjät pitää positiivisena, että palveluita kehitetään ja että saamenkieliset palvelut olisivat yhä paremmin saavutettavissa, mm. sähköisten palveluiden muodossa, videoneuvotteluiden muodossa tai asiat ohjataan sellaisten virkamiesten hoidettaviksi, joilla on parhaat edellytykset hoitaa asioiden käsittely ruotsiksi ja myös saamen kielellä. Digitaaliset palvelut voivat jopa helpottaa saamelaisten kotiseutualueella syrjäseudulla asuvien palveluiden saantia. Uusien saamenkielisten digipalveluiden kehittäminen on tärkeää siitä syystä, että matkat konkreettisten palveluiden luo ovat jo nykyiselläänkin pitkät ja sote- ja maakuntauudistuksen myötä ne voivat pidentyä entisestään. Saamenkielisten digipalveluiden kehittämisellä parannetaan myös kaupunkisaamelaisten ja muiden saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaisten mahdollisuutta asioida saamen kielellä. Uudistuksessa on tärkeää huolehtia, että uudet saamenkieliset palvelut tarjotaan laadukkaasti.

Esityksen mukaan virastojen toimintojen yhdistyminen saattaa kuitenkin hetkellisesti myös heikentää palveluiden saatavuutta. Tämä on seurausta uuden organisaation myötä voimaan tulevasta uudesta yksikköjaosta, jossa tehtävät jakautuvat uusiin yksikköihin. Lisäksi mm. yhteysosoitteet, sähkö-postiosoitteet, www-osoitteet ja muut tiedon jakelukanavat tulevat väistämättä uudistumaan. Uudistumisen myötä tiedot eivät ole asiakkaiden näkökulmasta samoissa paikoissa kuin aiemmin, jolloin saatavuus heikkenee hetkellisesti. Esityksen mukaan tätä riskiä hallitaan mm. hyödyntämällä mahdollisuuksien mukaan uudelleenohjauksia ja panostamalla hakuominaisuuksiin sekä riittävään ennakotiedottamiseen. Näiden uudistuksien yhteydessä tulee kiinnittää huomiota erikoisesti tiedottamiseen saamen kielellä palveluista ja myös ohjeet saamenkielisten palveluiden saavuttamisesta tulisi olla selkeästi esillä viraston verkkosivulla. Koko toimistoa tulee ohjeistaa miten toimia, jos joku haluaa hoitaa asiansa saamen kielellä. Tuki ja koulutus ovat olennaisia saamenkielisiin digipalveluihin liittyviä tarpeita. Koulutusta palvelujen käyttöön tarvitsevat niin ammattilaiset, kuin palvelun käyttäjätkin. Tukea ja rohkaisua digipalveluiden käyttöön kaipaava erityisesti vanhempi saamelaisväestö.

Kommentit lakiin Digi- ja väestötietovirastosta

-

Muu rekistereitä ja tiedonhallintaa koskeva sääntely

Yleiset kommentit virastojen tietojen käsittelyä koskevista ratkaisuksista

Maistraattien ja Väestörekisterikeskuksen toimintaa on arvioitava sähköisten palveluiden ja digitalisaation näkökulmasta. Esityksen mukaan uusia digitalisoituja palveluja aletaan saada käyttöön vuodesta 2019 alkaen. Kehittämistyö jatkuu 2020-luvun alkuvuosina. Käyntiasiointipalvelun määrä vähenee yleisesti, mutta tietyillä asiakasryhmille sen merkitys voi myös korostua, kun sähköiset palvelut saadaan täysimääräisesti uudistettua. Saamelaiskäräjät huomauttaa, että digitalisoinnin valmisteluvaiheessa tulisi ottaa huomioon saamenkielisen sähköisten palveluiden erityispiirteet sekä käyttäjäkunnassa että teknisissä ratkaisuissa

Valtiollisten palveluiden rakenne ja sijainti ovat muuttuneet viime vuosina melko paljon, kun toimintoja on keskitetty ja sähköinen asiointi on lisääntynyt. Niinpä moni saamenkielisiä palveluita ennen käyttänyt henkilö ei tiedä uudessa tilanteessa, onko esimerkiksi omalla asuinpaikkakunnalla enää olemassa tiettyä toimipistettä, jossa on joskus asioitu saameksi. Oikeusministeriön teettämässä selvityksessä saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella, Saamebarometrissa (2016), vastaajilta kysyttiin, käyttäisivätkö he saamenkielisiä palveluita internetissä, jos niitä olisi nykyistä paremmin saatavilla. Yli puolet vastaajista ilmoitti, että ei käyttäisi saamea sähköisessä asiointissa. Tulos kuvaa hyvin tilannetta, jossa saamen kielen käyttö painottuu suulliseen kommunikointiin, kun taas kirjallisesti suuri osa saamen puhujista ei hallitse omaa kieltään. Tämä johtuu mm. suomen kielestä kouluopetuksen vallitsevana kielenä aina 1990-luvulle saakka. Suurin osa vanhimmista ja keski-ikäisistä saamelaisista ei ole oppinut koulussa lukemaan ja kirjoittamaan omaa kieltään. Selvityksen tulokseen on voinut vaikuttaa myös saamenkielisten sähköisten palveluiden vähyys, joten vastaajilla ei ole minkäänlaista käyttökokoemusta näistä palveluista. Saamelaiskäräjät järjesti 29.9.2017 työpajan sähköisistä saamenkielisistä sosiaali- ja terveyspalveluista. Saamelaisväestön kokemuksen mukaan sähköisiä saamenkielisiä palveluja on olemassa tällä hetkellä hyvin vähän ja palveluja, joita tarvittaisiin, ei juurikaan ole saatavilla. Olemassa olevien vähäisten sähköisten saamenkielisten palvelujen suurin ongelma on niiden heikko löydettävyyttä. Palveluiden olemassa olosta ei tiedetä, eikä niitä myöskään sen vuoksi löydetä ja käytetä. Saamenkielisistä sähköisistä palveluista tulee tiedottaa saamelaisväestölle eri kanavissa saamen kielellä niin, että tieto palveluista tavoittaa saamelaiset mahdollisimman laajasti.

Toisaalta saamen kielen elvytystyö on tuonut tuloksia ja nuorissa on paljon henkilöitä, jotka puolestaan pystyisivät ja haluaisivat käyttää saamen kieltä sähköisessä asiointissa. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan digitaalisia palveluita tulee kehittää saamen kielelle, mutta samalla muistaa säilyttää mahdollisuus hoitaa asia myös suullisesti saamen kielellä. Digitaalisten palveluiden järjestämisessä tulee ottaa huomioon saamen kielilain velvoitteet viranomaisia kohtaan, yhdenvertaisuus, kaikki kolme Suomessa puhuttua saamen kieltä ja palveluista tiedottaminen saameksi. Ongelmatilanteissa pitää myös varautua siihen, että neuvontapalvelu toimii saamen kielellä. Jos viranomainen ei pysty järjestämään palvelua saamen kielellä, on sen järjestettävä saamen kielilain 19 §:n mukaan maksuton tulkkaus. Viranomaisen tulee selvittää saamen kielen käytettävissä olevat tulkit, etätulkkausmahdollisuudet, sopimukset ja muuhun tulkkaukseen liittyvät yksityiskohdat valmiiksi, jotta tulkkaustarpeeseen pystytään reagoimaan tilanteen niin vaatiessa, eikä näitä asioita alettaisi selvittää asiakaspalvelutilanteessa.

Kieliä koskeva lainsäädäntö on huomioitava viranomaisen toiminnassa myös silloin, kun toimintaympäristö muuttuu ja palvelut sekä tiedottaminen muuttavat muotoaan. Eri kieliversioiden huomioiminen sähköisten palveluiden ja tietojärjestelmien suunnittelu- ja koodausvaiheessa on useimmiten taloudellisempaa ja tehokkaampaa kuin järjestelmien päivittäminen jälkikäteen. Ongelmia aiheuttaa toisaalta se, että on kokonaan unohdettu varmistaa järjestelmän toimivuus molemmilla kansalliskielillä ja toisaalta sivuutettu esimerkiksi tietyissä kielissä, kuten saamen kielissä esiintyvä erikoiskirjaimisto. On syytä huolehtia, että saamen kielen merkistö toimii kaikessa digitaalisessa asiointissa. Sähköisten palvelujen koko rakenne ja kaikki ICT-ratkaisut tulee olla sellaisia, että saamen kielen käyttö niissä on tosiasiallisesti mahdollista.

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin on antanut huomautuksen (EOAK/3592/2017) Väestörekisterikeskukselle lainvastaisesta menettelystä, koska väestötietojärjestelmään ei ole nykyisin mahdollista tallentaa kaikkia saamen eri kielissä esiintyviä kirjaimia. Väestötietojärjestelmän nimien tallennuksista vuodesta 1999 käytössä ollut merkistö (ISO 8859-1) ei sisällä kaikkia niitä merkkejä, joita tarvittaisiin saamenkielisten nimien kirjoittamiseen. Apulaisoikeusmies esittää, että väestötietojärjestelmä ottaa käyttöön uuden merkistön ilmoittamansa mukaisesti ilman aiheetonta viivytystä.

Euroopan neuvosto on hyväksynyt 15.3.2017 päätöslauselman (CM/RES CMN (2017) 1) kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa. Siinä Euroopan neuvoston ministerikomitea suosittelee muun muassa, että moni-identiteetin ja useisiin eri kieliyhteisöihin kuulumisen ilmoittamista väestötietojärjestelmissä helpotetaan ja kootaan eriytettyjä tietoja yhdenvertaisuudesta keinona ottaa käyttöön ja toteuttaa tehokasta politiikkaa, jolla edistetään vähemmistön suojelua ja yhdenvertaisuutta sekä ryhdytään tarvittaviin toimiin, joilla taataan saamelaisnimien merkitseminen julkisiin rekistereihin, passeihin ja muihin julkisiin asiakirjoihin siten, että kunnioitetaan saamen kielen diakriittisia merkkejä. Komitea kannustaa viranomaisia tekemään tarvittavat muutokset, jotta nimen kirjaaminen saamenkielisessä kirjoitusasussaan olisi mahdollista muun muassa erilaisiin julkisiin rekistereihin, henkilön passiin ja muihin virallisiin asiakirjoihin. Myös Nimilautakunta ja Kotimaisten kielten keskus ovat todenneet lausunnoissaan nimilain uudistamistarpeita koskevasta arviomuistiosta, että ”Suomessa suomen, ruotsin ja saamen kielen kirjaimistojen mukaiset kirjaimet olisi voitava toistaa viranomaisten rekistereissä.” Saamelaiskäräjät painottaa, että saamelaisten perustuslaillisen aseman nojalla on huolehdittava, että saamelaisten nimet ja osoitteet voidaan kirjoittaa järjestelmään oikeassa kirjoitusmuodossa.

Kommentit väestötietolain (661/2009) muuttamisesta

-

Kommentit Digi- ja väestötietoviraston eräistä henkilörekistereistä annettavaan lakiin

-

Kommentit muihin viraston tietojenkäsittelyä koskeviin säännöksiin

-

Tekniset säädösmuutokset

Kommentit säädösten valmistelusta ja muutostarpeiden kartoituksesta

-

Puuttuuko lausuntopyynnön liitteenä olevasta luettelosta (Liite 2) jokin laki, jota olisi muutettava organisaatiouudistuksen myötä?

Luettelosta puuttuu saamen kielilaki (1086/2003)

Esityksen vaikutukset

Kommentit esityksen vaikutuksista

Saamenkielisten palveluiden tuottamisen taloudellisista vaikutuksista ei ole mainintaa esityksessä.

Muut kommentit

Muut kommentit

Puheenjohtaja päätti lausunnosta 7.8.2018.

Lausunnon valmisteluun osallistui ma. elinkeinosihtööri Sarita Kämäräinen.

Aikio Kirste

Saamelaiskäräjät - Anne Kirste Aikio, kieliturvasihtööri, Sarita Kämäräinen,
ma. elinkeinosihtööri